

МАКРОЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ: ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ТА МОЖЛИВІ ШЛЯХИ ЇХ РОЗВ'ЯЗАННЯ

В умовах формування і становлення ринкових відносин визначну роль відіграє банківська система. Банківська система України, як і будь-яких інших країн, має свої проблеми. Вміння своєчасно їх визначати і знаходити можливі варіанти вирішення дає можливість розвитку економіки країни з найменшими втратами. Через крах навіть одного банку можлива системна економічна криза. Проблема банкрутства вимагає дослідження причин виникнення криз в банківському секторі та її наслідків для господарського комплексу України.

Ключові слова: банкрутство, банк, банківська система, прибуток, збиток, доходи, розходи, фінансова криза, депозитні вклади, портфель банківських послуг, інфляція, економічна та політична нестабільність.

NIKULIN V. V.

Khmelnitsky National University

MACROECONOMIC ANALYSIS OF BANKING SYSTEM OF UKRAINE: THE MAIN PROBLEMS AND POSSIBLE SOLUTIONS

The article is to define the basic macroeconomic problems of the banking system of Ukraine and possible ways of solution of. In considering this issue revealed a number of problems of the banking system of Ukraine which include: aggravation of the financial crisis in the world and in Ukraine; no generation strategies and tactics work in market conditions; inadequacy of monetary policy NBU commercial banks; unstable political and economic situation, which led to a significant outflow of client funds and client portfolio quality decline, depressed economic activity and the deterioration of public finances; as a result - tension in the money market, reducing confidence in the banking system and the national currency. To improve the functioning of the banking system of Ukraine should: primarily to take measures to stabilize as economic and political situation in the country; hold reunification as a whole; stabilize the exchange rate and create conditions for the stabilization of the exchange rate of the national currency; reduce inflation by limiting emissions; increase bank capital; hold unconditional and timely refund of deposits in troubled banks; strictly monitor the implementation and compliance with regulations NBU; as soon as possible to complete the reorganization of the banking system; optimize the network of bank branches, which optimize and reduce unnecessary costs.

Keywords: bankruptcy, bank, banking, profit, loss, income, expenditure, financial crisis, deposits, banking services portfolio, inflation, economic and political instability.

Банківська система представляє собою сукупність різних кредитно-фінансових установ які мають свою організаційно-правову форму та спеціалізацію і виконують функції пов'язані зі створенням грошей і регулюванням грошової маси, що забезпечується оперативною зміною банками маси грошей в обігу, через збільшення або зменшення її відповідно до зміни попиту на гроші; трансформацією грошей яка відбувається завдяки мобілізації тимчасово вільних коштів суб'єктів підприємництва та громадян і передачі їх у формі кредиту іншим суб'єктам; стабілізацією грошової маси, шляхом забезпечення сталості банківської діяльності та грошового ринку. Лише маючи стабільну банківську систему країна в змозі протистояти фінансовій кризі та попередити їх негативні наслідки. У зв'язку з цим актуальним є питання об'єктивної оцінки фінансового стану банківської системи, покращення її структури, визначення факторів підвищення її ефективності і стабільності, що буде сприяти покращенню організаційного, інституційного, інструментального середовища банківського сектору, а отже і всієї фінансової системи держави.

Банківська система України складається з Національного банку України та комерційних банків, а також філій іноземних банків, що створені і діють на території України відповідно до положень банківського законодавства. Вона є провідним сектором економіки та фінансового ринку так як на неї припадає понад 90% фінансових послуг в Україні. Сьогодні банківська система України проходить складний шлях розвитку в умовах високого рівня інфляції та затяжної системної кризи в суспільстві. Саме банки є одним з головних інструментів здійснення економічних реформ, одним з найважливіших елементів структури ринкової економіки так як вони відіграють основну роль в акумуляції коштів для структурної перебудови економіки та забезпечення соціально-економічного розвитку. Неодмінна передумова злагодженого функціонування економіки – стабільна банківська система країни, але нажаль в умовах розвитку ринкових відносин без банкрутства не обходиться. Воно поширене не лише в країнах, що розвиваються, а й у державах із розвинутими ринковими відносинами.

Кризі банківських установ України присвячені статті багатьох економістів та фінансистів України. Про необхідність оздоровлення та поліпшення стану банківської системи наголошено в роботах Онуфрійчука О., Башти В., Кравченка І., Вахненка Т., Багратяна Г., Раєвського К., Павлова Г. Проблеми та перспективи функціонування банківської системи України в умовах дестабілізації економіки розкриті в дослідженні О. Переполькіної. Окремим питанням банкрутства присвячено праці таких вчених, як Балабанова І., Буздаліна А., Мороза А., Мішенка В., Савлука М., Шеремета А. Нова парадигма розвитку

банківської системи України є предметом дослідження А. Дробязка, В. Лісовенка, В. Федосова. В публікаціях Т. Савелко банківська система розглядається як найважливіший інструмент мобілізації і перерозподілу внутрішніх фінансових ресурсів.

Станом на 1 січня 2017 року в Україні, за даними Національного банку України, налічувалося 96 комерційних банків, що на 21 одиницю менше ніж роком раніше (117 банків станом на 01.01.2016), а на кінець 2017 року прогнозується що їх кількість скоротиться до 75 (рис. 1).

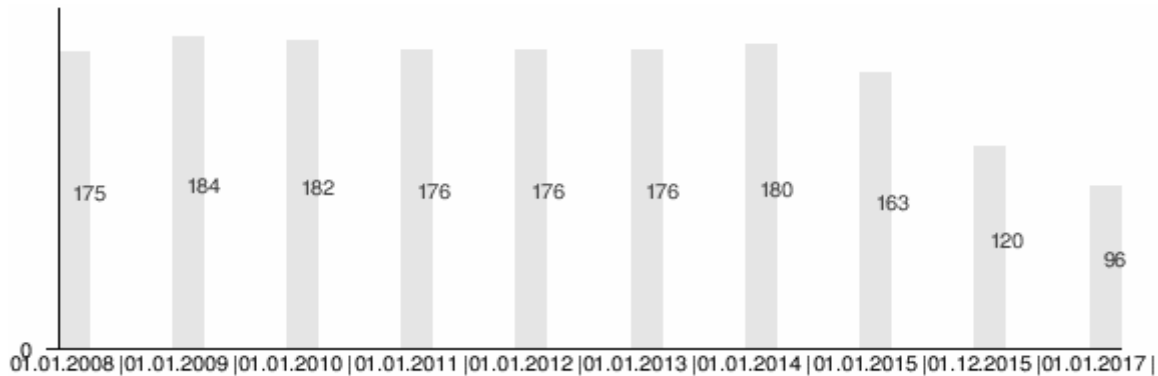

Рис. 1. Кількість банків в Україні за роками [1]

На 1 липня 2016 у країні функціонували 111 банків, у тому числі:

- банки з приватним українським капіталом — 35 %;
- банки з іноземним капіталом — 34 %;
- державні банки — 31 % [2].

Станом на 1 січня 2017 року до банків Народний капітал, Родовід банк, банк Фінансова ініціатива, Unison Bank, уведено тимчасову адміністрацію, що свідче про їх кризове становище і можливе закриття у майбутньому. Кількість клієнтів українських банків на 1 січня 2016 року склала 69,8 млн, з яких 67,7 млн — фізичні особи (резиденти і нерезиденти) [3].

Загальна кількість банків в Україні скорочується але незважаючи на це загальні активи всіх банків у 2016 році зросли на 3,6% і склали 1 трильйон 299 мільярдів гривень по зрівнянню з попереднім роком в якому на 01.01.2015 року активи нараховували в сумі 1 трильйон 254 мільярдів гривень, а на 01.02.2017 активи банків скоротились і склали близько 1 трильйона 213 мільярдів гривень. Це, в свою чергу, викликало погіршення монетарної ситуації в країні, та коливання валютного курсу в країні.

Банківська система України вже третій рік поспіль є збитковою у 2016 році банківська система в Україні зазнала збитків на 158,967 мільярда гривень, що на 138,7% більше ніж роком раніше (66,6 млрд грн збитків у 2015 році). Як свідчить практика, від банкрутства не застрахований жоден банк незалежно від обсягів його капіталу, організаційної структури чи належності до певної сфери економіки. Сумно, але це реальна наша історія [3].

Причини, що викликають такі наслідки, можна поділити на три групи:

- загострення фінансової кризи в світі та в Україні;
- відсутність виробленої стратегії і тактики роботи в ринкових умовах;
- недосконалість грошово-кредитної політики НБУ щодо комерційних банків;
- недостатня капіталізація банківської системи.

Капіталізація банківської системи, як одна з найголовніших характеристик її розвитку, відображає достатність капіталу в економіці, а також перспективи подальшого розвитку національної економіки. Вирішення проблеми неналежної капіталізації потрібно здійснювати комплексно, враховуючи різні аспекти та особливості української банківської сфери на макро- та мікрорівні (рис. 1).

Малі та середні банки в Україні мають вищий рівень капіталізації порівняно з найбільшими та великим. Водночас політика Національного банку України спрямована на різке зменшення кількості малих та середніх банків. Такі дії знайшли відображення у постановах НБУ № 58 від 04.02.2016 р., № 242 від 07.04.2016 р., в яких центральний банк зобов'язав банки збільшити абсолютний розмір статутного капіталу. Намагання акціонерів швидкими темпами збільшити статутний капітал можуть бути зведені нанівець в умовах банківської кризи, що не дозволяє отримати значні прибутки, та спаду в економіці. Тому постанова № 242 матиме наслідком або скорочення кількості малих та середніх банків, які не зможуть вчасно докапіталізуватися власниками, або збільшення кількості злиттів і поглинань.

Зволікання з реформами та реальними інституціональними змінами в економіці, криза платежів, зниження довіри населення до банків, нестабільність на валютному ринку та нестабільна ситуація всередині країні – всі ці негативи призвели до скрутного становища української банківської сфери.

Виникнення світових фінансових криз оказує негативний вплив на українську банківську систему і свідчить про те що вона незахищена від рейдерських атак, від негативного впливу неправдивої інформації

висвітлених в мас-медіа, яка викликає відтік капіталу з банківської сфери; неготовність українських банків ефективно працювати в умовах міжнародної фінансової кризи; непідготовленість українських банків до нестабільних умов і вживання стабілізаційних заходів щодо укріплення гривні на міжнародному фінансовому ринку.

Рис. 1. Сучасний стан капіталізації банківської системи України [4]

Як засвідчив досвід світових криз, найбільше від паніки вкладників страждають банки з високою питомою вагою коштів до запитання. До групи ризику потрапляють також банки, котрі залучають короткі депозити й видають довгі кредити. Міжбанківські кредити також вважаються нестійким пасивом. Але на практиці наявність у банку великого портфеля міжбанківських кредитів – це ще й індикатор довіри до банку з боку інших банків.

У своїй праці «Анатомія банківських криз» фахівці МВФ Р. Дуттагупта та П. Касін серед основних факторів банкрутства банків зазначають зростання інфляції та наявність значної кількості доларизованих депозитів. Вони також наголошують, що валютний ризик, слабка фінансова стійкість і макроекономічна нестабільність є додатковими передумовами виникнення кризи в банківських установах.

Іншої точки зору дотримуються аналітики МВФ Л. Левін та Ф. Валенсія, які стверджують, що в деяких випадках банкрутство банків можуть бути спричинені виключно банківською панікою («втеча депозитів»), хоча в більшості випадків кризова ситуація банків справді провокується загальним усвідомленням того, що найбільші фінансово-кредитні установи банківської системи знаходяться під впливом фінансових стресів. Так, настання кризи фінансових установ проявляється через зростання обсягів «поганих» кредитів, втечу капіталів з національної банківської системи, а також супроводжується знеціненням активів (вартість фінансових та не фінансових компаній, нерухомості), різким зростанням процентної ставки зменшенням/зупиненням припливу капіталу з-за кордону [5].

Отже, не довершене управління та (або) негативні зовнішні фактори можуть призвести до банкрутства банку.

На кризу у банківській системі та банкрутство банків в Україні здійснює також великий вплив нестабільна політична та економічна ситуація в країні. Так, економічна, політична та військова нестабільність 2014 року негативно вплинули на банківську систему: стався значний відтік клієнтських

коштів, якість клієнтського портфелю впала. Голова НБУ Валерія Гонтарева на підсумковій прес-конференції повідомила, що у 2014 році відтік депозитів у банківській системі досяг 126 млрд грн, з яких 54 млрд у гривні і 9 млрд у валюті, що становить близько 29% депозитів фізичних осіб [6]. Але на сьогодні ситуація дещо змінилась у бік стабілізації за даними НБУ, обсяг гривневих вкладів населення (без фізичних осіб-підприємців) в банківській системі в 2016 році збільшився на 9,8 млрд грн (+5,2%) до 198 млрд грн, а валютних – скоротився на 208 млн дол. (-2,4%) до 8,54 млрд дол. У грудні обсяг гривневих коштів фізичних осіб зріс на 3,72 млрд грн (+1,9%), а валютних – скоротився на 158 млн дол. (-1,8%). Обсяг гривневих вкладів корпоративного сектору в 2016 році збільшився на 24,4 млрд грн (+12%) до 227,6 млрд грн, а валютних – на 151 млн дол. (+3,3%) до 4,7 млрд дол. У грудні обсяг гривневих коштів цієї категорії вкладників зріс на 12,8 млрд грн. (+6%), а валютних – зменшився на 101 млн дол. (-2,1%) [7]. У свою чергу, ліквідність та платоспроможність банківської системи перебувають під тиском. Кількість неплатоспроможних банків істотно зростала в часи, коли криза платіжного балансу трансформувалась у банківську та боргову кризу.

В умовах кризи російсько-українських відносин на банківський сектор оказує вплив депресія економічної активності і погіршення стану державних фінансів; як результат — напруга на грошово-кредитному ринку, зниження довіри до банківської системи та національної валюти. Фактори кризи: значне падіння ВВП — 7,5 % у 2014 році, девальвація гривні — 100 %, споживча інфляція — 24,9 %, втрата третини депозитів у банках. У результаті міжнародні резерви країни знизились до найнижчого за 11 років рівня — 7,533 млрд доларів [1].

Не завжди чесна і відкрита поведінка банків сформувала негативний імідж і будь-який промах з їхнього боку буде сприйматися як непорядність по відношенню до своїх клієнтів, яка підриває основу банківської справи – довірливі стосунки. Так, індикатор ділової впевненості у сфері фінансових послуг у I кварталі 2017 р. знизився порівняно з IV кварталом 2016 р. і становить (-16%).

За складовими цього індикатора значення балансів такі: щодо бізнес-ситуації за жовтень-грудень 2016 р. – (-23%); стосовно попиту на послуги (обсягу реалізації послуг) за жовтень-грудень 2016 р. – (-14%), а очікування за цим показником у I кварталі 2017 р. становлять (-12%).

У сфері фінансових послуг у I кварталі 2017 р. порівняно з попереднім кварталом очікується:

- зменшення кількості працівників на підприємствах сфери фінансових послуг;
- зростання цін на фінансові послуги;
- зниження рівня рентабельності підприємств сфери фінансових послуг;
- погіршення конкурентної позиції як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

Для покращення функціонування банківської системи України, на нашу думку, необхідно, в першу чергу, провести заходи зі стабілізації як економічної, так і політичної ситуації в країні; провести об'єднання країни в єдине ціле (завершити військові дії на сході країни); стабілізувати валютний курс та створити умови для курсової стабілізації національної грошової одиниці; знизити рівень інфляції шляхом обмеження емісії; збільшити банківський капітал шляхом зростання статутних фондів згідно планів рекапіталізації, затверджених НБУ; провести безумовне та своєчасне відшкодування вкладів у проблемних банках за рахунок Фонду гарантування вкладів фізичних осіб в межах законодавчо затвердженого ліміту, що надасть можливість підвищити довіру населення до банківської системи України; жорстко контролювати виконання та дотримання нормативів НБУ, що регулюють діяльність комерційних банків; як можна швидше завершити санації банківської системи; оптимізувати мережі банківських відділень, що надасть можливість оптимізувати та скоротити невиправдані витрати.

Література

1. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Аналітичний огляд банківської системи України / Національне рейтингове агентство «Рюрік» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://turik.com.ua/>
3. Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/>
4. Андрушак Є. Діагностика рівня капіталізації банківської системи України [Електронний ресурс] / Є. Андрушак, Б. Мельник, О. Щуревич. – Режим доступу : <http://elartu.tntu.edu.ua/bitstream>
5. Зарицька І. Передумови та особливості прояву сучасної світової банківської кризи / І. Зарицька // Вісник Національного банку України. – 2009. – № 6.
6. Відтік гривневих депозитів з українських банків [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://economics.unian.ua/finance/1033586-vidtik-grivnevih-depozitiv-z-ukrajinskih-bankiv-dosyag-mayje-14-valyutnih-nabljaetsya-do-40.html>
7. Відтік валютних депозитів з банківської системи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://finbalance.com.ua/news/U-hrudni-naselennya-ta-biznes-zabirali-z-bankiv-valyutni-depoziti>

Надійшла 15.02.2017; рецензент: д. е. н. Журба І. Є.